

Eski sinemacılar ve yeniler

1960'lı yılların Türk sinemasının yükseliş yılları olduğunu sinemamızın tarihi ile azbuçuk ilgilenen herkes bilir. Bu yükselişin asıl nedeni, genel olarak 1960 İhtilali'nin sağladığı görece sansürsüz ortam gösterilir. Bu doğrudur. İkinci bir neden de iç pazarı kendine yeten ve artan film yapımına bağlı olarak kendi yağı ile kavruken ekonomik ortamdır. Bu da doğrudur.

Biz bu yazımızda, yukarıdaki iki nedenin yolaçtığı zemin üzerinde yeşeren Türk sinemacılarını irdelemek istiyoruz. Bu irdelemeyi bugün rahatlıkla yapabiliriz. Ama bundan 10 yıl önce yapsaydık, bu arı kovanına çomak sokmak olurdu. Çünkü bir zamanlar en alakasız tartışmalar bile, açık veya kapalı, değdiği kadarıyla bu arı kovanından yeteri kadar nasibini almıştır.

Kastettiğimiz bu nesil sinemacılar, sinema tarihimizin ilk iki ana entelektüel mecrası, "Sinematekçiler" ve "Ulusal Sinemacılar"dır. Bizim niyetimiz artık bitmiş (ve bitmemiş) haliyle bir tartışmayı kurcalamak veya aktarmak değil, her iki ekolü daha çok benzer, olumlu ve olumsuz yanlarıyla, ortaya koymaya çalışmaktır.

Önce onlar için iç rahatlığı ile söyleyebileceğimiz yargımızın, onların herşeyden önce entelektüel olduklarını söylemek olacaktır. Bu, onların ortak yanlarıdır. Belki tartışmalarında ve yöntemler konusunda anlaşamamışlardır ama onlar bir yaşam tarzı olarak, entelektüel olmanın gerektirdiği ve yenmesi gereken fırınlarca ekmeği yemiş öznelerdi. Ne yaparlardı?

Sinematekçiler vardı, Sinematek'i örgütlemiş. Yurdışı ile bağlarına önem verir,

başta Avrupa olmak üzere dünya sinemasını yakından takip eder, yayınlar çıkartır, paneller düzenler, seminerler verir, tartışır, etkinlikler düzenler ve yazarlardı.

Ulusal sinemacılar vardı. Kendilerinden çok sinematekçilerin onlar için kullandığı "ulusal sinemanın" peşindeydiler. Onların sinematekçilerden tek bir farkı vardı, o da, film yaparlardı. Yeşilçam'ın içinde, onun olanaklarını kullanarak, film yapmaya çalışır ve de herşeye rağmen yaparlardı.

Her iki ekolün özneleri, o zamanlar, ülkenin yükselen kültürel ve politik grafiğinden şüphesiz ki etkilendiler. Taraf oldular. Hatta bu taraf olma, giderek adeta bir kan davasına dönüştü. Zamanın belirgin politik anlayışlarından etkilenen, sosyal demokrat ve daha sol tarafı kapalı Sinematekçiler ısrarla karşılarındakileri sağ tarafa koymaya çalıştılar. Üstelik onların aralarındaki çok belirgin nüans farklarına da dikkat etmeden (Ö. Lütfi Akad'ın itirazları) Bu yanlıştı. Fakat o zamanlar kendini tanımlamak biraz da karşıdakini tanımlamakla mümkündür. Bir zamanlar ayrı partileri tutan köylüler de kahvelerini ayırmıştı!

Ama her iki taraf da Marx'ı okuyordu. Her iki tarafın Asya Tipi Üretim Tarzı konusunda fikri vardı. Belki anlaşamıyorlardı ama vardı.

O yıllarda sinemacıların bilimsel ve sanatsal entelektüel enerjilerine sinemacılarımız hiçbir zaman ulaşamadılar. Onlar değilmeydi, ekonomistlerle, edebiyatçılarla, tarihçilerle hep birlikte oturup kalkan ve her telden konuşan. M.T.T.B.'deki (Milli Türk Talebe Birliği)

önlü tartışmaya bir de bu açıdan bakmakta yarar var. Son yıllarda acaba hangi sinemacımız dinleyiciler karşısında Metin Erksan'ın oradaki konumuyla karşı karşıya kalmıştır. Fikirleri beğenilse de beğenilmese de o gün Metin Erksan, tarih anlatmaktan sinemaya bir türlü gelemez. Bir başka gün bir başka yerde Onat Kutlar'ın da dinleyicilerle benzer bir duruma karşı karşıya kaldığına eminim. Az-buz bir şey midir bu?

Hatta sinemacılarımız o yıllarda o kadar doludurlar ki sadece sinemayı değil tüm sanat alanlarını boş bir anlarında yakalamışlardır ve sert bir şekilde eleştiri yağdırırlar. Yıllar önce Tunçan Bey'in (Okan) bir sohbetimizde bana dediği gibi, "mesela o kadar sert eleştirdiler ki, edebiyatçılarımız biraz da bu yüzden sinemaya küstü. Eleştiri dozu fazlaydı."

Doğru ama yanlış... Ama özneler olarak, bir oturup kalkma tarzı olarak vardılar. Sartre da vardı onlar için, Kemal Tahir de, Marx da...

Sadece onlar mı vardı? Şüphesiz ki hayır. Örneğin Vedat Türkali vb de, ne tarafta olduklarından çok dünya ile bir sorunları olan insanlardı. Sinema olmazsa yazı yazan, o olmazsa roman veya başka bir şey yapan. Uç noktadaki Yücel Çakmaklı bile tek başına "Milli Sinema"yı Ulusal'dan ayırmaya çalışmaktaydı. Doğru veya yanlış.

1960'lı yılların ortalarında başlayan tartışmalar, zaman zaman alevlenir, zaman zaman soğur ama, içten içe sürerdi. Ta ki ulusal sinemacılar film yapmayı bırakana dek. Onların film yapmaktan çekilmesi tartışmaları belki bitirmişti ama taraflıklar

bitmemiştir. Taraflar bu kez Devlet ve Sinema ilişkilerinde taraf oldular. Bir yandan da herkes eski çizgisinin sonuçlarını devşirmeye başladı.

Sinematokçilerin o günden bugüne yarattıkları bir eser, Uluslararası İstanbul Film Festivali'dir. Onu 2-3 filmlik bir gösteriden yola çıkıp uluslararası düzeye yükselttiler. Hem de baştan beri kullandıkları uluslararası ilişkiler ve sermaye ile yakın ilişkiler kurarak.

Ulusal sinemacılar da TRT'de çalıştı, sonra da Sinema-TV Enstitüsü'nü yarattılar. Sessiz ve adım adım. Az-buz bir şey mi yaptıkları...

Bugün Halit Refiğ bir film yapsın ve siz onu eleştirin. Ne yapar? Alır kalemi eline ve kendini savunur. Bu onun geçmişten kalan savaşkanlığıdır. Tek kalsa da bunu becerir ve asla teslim olmaz.

Onlar sinemamızın ilk büyük ekollerinin özneleri oldular. Belki de hepsi kendi geleneklerini kabul ettikleri için bu yüzden "ustalar" oldular. İyisiyle, kötüsüyle... Hepsine teşekkürler.

Sorular

Dünden bugüne şüphesiz çok şey değişti. Zaman içinde dünya ve ülkemiz özelinde kavrayışlarımız ve duyularımız da değişti. Sinemanın üretim ilişkileri geleneksel bağlarından koptu ve sık sık yaşanan geçiş dönemlerine rağmen bir türlü rayına oturmadı. Yakın zamanda pek oturacağı da benzemiyor. Hareketli görüntünün giderek dijitalleşen dağıtımının artışı eski ekolün uç kişilerini bile (Onat Kutlar, Halit Refiğ) aynı cümlelerde buluşturdu. (TV'süz bu iş olmaz.)

Ama bugünden bakıldığında, eski film jeneriklerinde, 5-6 kişinin bir araya gelip senaryo yazmasına insanın şaşası geliyor. Kavgaysa kavgaya, dayanışmaysa dayanışma!

Orta ve yeni nesil sinemacılarımız bugün ne yapıyorlar? Orta nesilin dün

yaptıklarından geriye ne kalacak? Ya yeni nesil? Her ikisi de bir tarz olarak bir birinden ayrılıyor mu? Yoksa bir farkları yok mu? Bugünün sinemacılarımızın dünya ile bir alıp veremedikleri var mı? Bugünün sinemacıları neyin özneleri? Bunları yapıyorlar mı? Yarının sinemacılarına bırakacakları ne tür bir mirasları olabilir. "Usta" olmayı hakedecek ne yapıyorlar? Bütün bu eksiklikleri gidermenin "aura"sı nedir? Var mı yok mu? Yoksa ne kadar yaratılabilir?

Makedonya'nın gerçeği "Yağmurdan Önce"ye yansımış diyoruz da bizim gerçeklerimiz neler? Son yıllarda yaptığımız sinemaya bunlar yansıyor mu?

Sinema, nerede ve nasıl tartışılır? Filmini beğenmemiş eleştirmene barlarda küfür etme fırsatı kollayarak mı? Yoksa panellerde anı anlatıp eksiklikleri "sorunlar"ın sırtına yıkarak mı? Yoksa yayınlar çıkartarak, araştırarak, tartışarak mı?

Sinemacılarımız devlet bize vermedi demekten öte, son yıllarda ne konuştu? Hangisi kişisel çıkarları olmadan bir kurumsallık oluşturdu ve sinemayı tartıştı? Sözlü veya yazılı düzeyde son yıllarda görülen bir tartışma düzeyi var mı?

Ve bir ütopyaları var mı?

Galiba yukarıdaki bütün sorulara olumsuz yanıt vermek zorundayız. O halde... O halde niye film çekilecek?

Bir kalıntı

Godot mu bekleniyor? Ben kendi adıma, gelse bile, Godot'un sinemacılarımıza yardım edeceğini sanmıyorum! Sorunlarımızın maddi olduğunu da sanmıyorum. Çünkü sinemacılarımızın paralarının olduğunu da biliyorum.

Sinemamızda çok şey değişti ama bir gelenek sürüyor. Bu gelenek, "seyirci verecek, biz yapacağız" dır. Bugünün olumsuz koşullarından şikayet edenler bu geleneği sürdürmek isteyenlerdir. Bu eski kalıntı geleneğin sinemacılarımızı giderek batağa

götürdüğü acaba ne zaman görülecek? Seyirci ile karşılıklı roller çoktan değişti. Artık hiç bilmedikleri birşeyi öğrenmek zorunda sinemacılar. Seyirciye birşeyler vermek.

Bu nasıl olacak ve nereden başlayacak? Hangi kurumlaşmalar ve tartışmalar gerekli? Bütün bunların saptanması ve çözülmesi gerekli. Buradaki bir eski direnç de "biz biliyoruz" olacaktır. İsrarla "seyirci ne bilir" diyenler, Amerikan sinemasının gizini de arıyorlar. Açıkça olmasa bile "dünyanın değiştiğini kabul edip" yeni şeyler yapmayı düşünmeye çalışıyorlar.

Ama bu bilinçsiz ve tek tek çabalar yetmez. Birilerinin oluşturacağı bir atmosfer gerekiyor. Orta kuşak sinemacılarımız bunu yapabilir mi? Çok zor. Neden? Çünkü hemen hepsi birbirleriyle ve genç kuşakla o katalizörülüğü yapacak alışkanlıklarını kaybetmiş durumdadır da ondan. Onlar birbirlerini sevmiyor ve genç kuşaklar da onları sevmiyor ve onlar inanmıyor.

Geriye evrimin en acımasız kuralı kalıyor. Rastgelelik... Sürekli olmasa bile, kendileri düşünmemiş olsalar bile, birilerinin yaptıkları yanyana düşecek ve bir başkalı için örnek olacak. Doğrusu bunu da kimse bekleyemez.

NOT: Yukarıdaki yazımı geçmişe özlem duyduğum için değil, kendilerinden daha değişik sinemacı olmak davranışları beklemediğimiz kişiler için yazdık. Yazıyı yazmamıza, Yusuf Kurçenli'nin Yeni Yüzyıl gazetesinde yazdığı bir makale moral verdi. Orta kuşaktan, uzun yıllardır ilk kez bir sinemacı, eline kalem alıp, sinema dışında bir yazı yazıyordu. Yazdıkları mı? Yukarıda değindiğimiz özne olma bağlamında hiç önemli değil. Şimdilik yazanın özne olması önemli. Bunu en yakın gelecekte eski alışkanlıklarını hatırlayacağını sandığım Erden Kural'dan da bekliyorum.

HÜSEYİN KUZU
Yayın Yönetmeni